

میژووی شانۆی جیهان

شانۆی رۆژههلات

ئۆسکار گروس برۆکیت
و/ له فارسییهوه: محهمه نزار

پێ نهده سپێردرا، ههلبهته بهر لهوه، تهنیا رێگایهکی
دهرکهوتن و درهوشانهوهی توانا جوړاو جوړهکان بههۆی کاره
دهولهتیهکانهوه بووه.

ئهو تایبهتمهندییهش، ئهگهري ئهوهی بۆ رهخساندن تا هونهره
خۆمالتیهکانیان و لهوانهش دراما بهرهو کاملبوون بهن. ئهوه
هونهرمهاندانهی که بایهخیکه تایبهتییان بهشیوه
سهرهتاییهکانی دراما - موسیقییهکان دهه، چهنین
شانۆنامهیان نووسی که به جوړیکه ئاسایی به بهردی بناغه
شانۆی کلاسیکی چین دهناسرتیهوه.

درامای چینی بۆ ماوهیهکی کهمتر لهسهدهیهک به لووتکهی
درهوشانهوهی خۆی گهیشته و لهو قۆناغهدا ههچنده
گیروگرفتی سیاسی و کۆمهلایهتی له ئارادا ههبوون، بهلام
لهگهلهوهشدا، چینیهکان توانییان جوړه سهردهمیکی
زیرینی دراما تاکی بکهنهوه. لهوانهشه بتوانین بلتین سهلیقهو
سامانی فهرومانهوا بیانیهکانیش لهو بابهتهدا بچ کاربگهری
نهبووه. درامانوسانی قۆناغی یوان، چیرۆک و
بهسهرهاتهکانی خۆیان له میژوو، ئهفسانه، چیرۆکه کۆنهکان و
پووداوه هاوچهرخهکانی خۆیان وهردهگرت. ئهوه
کهسایهتییانهی که لهو بهرههمانهدا نمایش دهکران، لهنیوان
ههموو چین و توێژهکاندا ههلهدهبژێردان و رۆله گرنگهکانیان
بریتی بوون له: ئیمپراتۆرهکان، زانیان، بهرپرسه
دهولهتیهکان، یاخی بووهکان، دلداران... تاد.

ئهو شانۆنامه بهبتهی وهکو خۆشهویستی و وهفاداری بۆ
خیزان و هاوڕێیان و بایهخدان بهکارو ئهرك باس دهکرد و لهو
شانۆمانهدا جیهان له روانگهیهکی رۆمانتیکیهوه نیشان
دهدراو پیاوی خراب به سزای کارهکانی دهگهیشته و عاشقان

(۱)

- چین -

کاتیک که ئهوروپا سهدهکانی ناوهراست و رینیسانسی
بهحی دههیشته، شانۆکانی چین، ژاپۆن و باشووری رۆژههلاتی
ئاسیا شیوه ناوخبیهکانی خۆیان فراوانتر دهکرد، ئهوه شیوه
نهڕیتانهی که تاوهکو ئهمرۆ تایبهتمهندییهکانی خۆیان
پاراستوه.

سالهکانی نیوان (۱۳۰۰) و (۱۷۰۰) گهواهییهک بوون
بۆ داهیتان و خولقاندنیکه جیاوازهگهله رۆژاوا و ئهوه دوو
لایهنهش (داهیتان و خولقاندن) تارادهیهک بهجوړیکه گشتی
دیاریکراو بوون و کاربگهری بهرامبهربهیهکی ئهوه دوو
رۆشنبیرییه تازهیه له سهدهی بیستههدا دهستی پێ کرد و
لهوای ئهوهشوه بهجوړیکه پچر پچر بهردهوامی ههبوو.
جیگای سهرسورمانه که درامای چینی تهنیا لهوای
دهسهلاتدارییهتی مهغۆلییهکان لهسهه چین له سهدهی سێزدهدا
درهوشایهوه.

مهغۆلییهکان ئیمپراتۆرییهکهی خۆیان له ئاسیاوه تا
ئهوروپا فراوان کردو زنجیره خیزانی (یوان) یان دامهزراند که
له (۱۲۷۹) هوه تا (۱۳۶۸) بهسهه چیندا فهرومانهوا بیان
دهکرد. (مارکۆپۆلۆ لهو قۆناغهدا گهیشته چین و
ئهوروپیهکانی به سهیره سهمهههه ئهوه ولاته شارستانی و
دهولهتمهنده ناساند)

میژوونوسان به گشتی لهو باوهردهان که هزی پههسهندن
ئهدهبیاتی چینی له قۆناغی فهرومانهوا یی زنجیرهه یوان، بۆ
ئهوه دهگهڕیتهوه که رووناکییه چینیهکان کاری دهولهتیبیان

خوشه‌ويست و نازيزه ونبووه‌کاني خوځيان دده‌دزيبه‌وهو به‌يه‌کتر شاد ده‌بونووه، هه‌لبه‌ته جوړيکي گشتي رووبه‌ريکي پان و به‌ريني له ژيانی چينييه‌کان له‌سهر شانؤنمايش ده‌کراو له زؤريه‌ی کاتدا پيټوهندی به رابردووه‌وه هه‌بوو هه‌رچه‌نده له هه‌موو کاتيکدا به‌ژيانی رؤژانه‌شه‌وه ده‌به‌سترايه‌وه.

له سهرانسهری فرمانره‌وایی زنجيره‌ی یوان، باشتريں درامانوسه‌کان له باکووری چین و به‌تاييه‌تیش له (په‌کين) دا ده‌ژيان و له‌وي شپوه‌يه‌کيان گؤري که به‌جوړيکي ئاسايي دارشنتی (باکووری) يان پي ده‌گوت، له‌و دارشنته‌دا، هه‌موو شانؤننامه‌يه‌ک له‌چواربه‌ش يان ديمه‌ن پيک ده‌هات و کؤی گشتی ده تا بيست ئاوازی تيدا بوو که‌گشتيان له‌لايه‌ن که‌سايه‌تبييه سهره‌کبييه‌کاني نمايشه‌که‌وه ده‌چردران، له کاتيکدا که‌سايه‌تبييه‌کاني دیکه‌ی نمايش ته‌نیا قسه‌يان ده‌کرد يان قسه‌ی خوځيان دنووسبييه‌وه.

دراما نووسانی قؤناغی یوان، نه‌غمه‌کاني خوځيان له‌نيوان (۵۰۰) ئاهه‌نگی ناو مؤسيقای چينييان ده‌ستنيشان ده‌کرد و ئه‌و ئاهه‌نگانه‌ش به‌پيټی چؤنيه‌تی مؤسيقاژهن و توانای ده‌رپيټی له نؤ ئاميردا ده‌ستنيشان کرابون.

درامانوسان به‌پيټی ياسايه‌کی راشکاو، ده‌بوايه له هه‌موو ئاوازه‌کاني هه‌ر ديمه‌نيک ته‌نیا يه‌ک ئامير به‌کاربيټن و که‌لکيش له يه‌ک جوړه ئاواز وه‌رگيريت، ئه‌و ئاميرو ئاوازه‌ی که له ديمه‌نيکدا به‌کار ده‌هات، ئيدي نه‌ده‌بوو له هيج ديمه‌نيکی دیکه‌دا سووديان لي وه‌رگيريت.

ئه‌گه‌ر نمايش‌کردنی هه‌ر چوار ديمه‌نی شانؤننامه‌يه‌ک له‌دوای يه‌کدی نه‌کرايه، ئه‌وا له‌نيوان ديمه‌نه‌کاندا جوړه چالاکبييه‌کی شانؤيی چيني به‌ناوی (چي تسی) نمايش ده‌کرا.

ئهو (چي تسی) يه‌کورت بوو و پتر له دوو ئاوازی به‌خؤوه نه‌ده‌گرت و له‌لايه‌ن که‌سايه‌تبييه‌کی دیکه‌ی جگه له قاره‌ماني سهره‌کی جيبه‌جی ده‌کرا.

له کؤتايی نمايشه‌که‌دا، له ريځگای يه‌ک دوو ديږی ئاوازار يان يه‌ک چوارين، نه‌نجامي نمايشه‌که راده‌گه‌يه‌نيټ، له يه‌کيک له ديږه‌کاني ئه‌و پارچه کؤتاييه، ناوی شانؤننامه‌که‌يان داده‌نا.

به جوړيکي ئاسايي، مؤسيقای ساده‌ی ئه‌و شانؤننامه‌يه‌ی که له حوت ديمه‌ن پيټکهاتبوو، له‌لايه‌ن ئؤرکيسترایه‌که‌وه که له ئاميره‌کاني گانگ (gong سازيکي وه‌کو کاسه‌يه‌کی فلزی وایه که به‌چه‌کوش لي ده‌درتت)، ته‌پل، زه‌نگ و پيپا (Pipa سازيکي وه‌کو عووده) پيټکهاتبوو، جيبه‌جی ده‌کرا.

زؤريه‌ی جار، به‌سه‌رهاتي نمايش چه‌ندين مانگ يان چه‌ندين سالی پي ده‌چوو و جيگای نمايش به‌ده‌گمه‌ن به‌يه‌ک شوټن ده‌به‌سترايه‌وه، ژماره‌يه‌کی که‌م له نمايشه‌کان کؤتاييه‌کی ناخؤشيان هه‌بوو، که ئه‌ويش له‌لايه‌ن دادپه‌روه‌ی رؤمانسييه‌وه ئاراسته ده‌کرا.

روونکردنه‌وه‌ی فراوان له باره‌ی جوړی جيبه‌جی کردن له

ده‌قی شانؤننامه‌کاندا، نووسينه‌هاوچه‌رخه‌کاني ئه‌و قؤناغه و تابلؤيه‌کی هه‌لکه‌ندرأوی سهر ديوار (ميټرووه‌که‌ی نزيکه‌ی ۱۳۲۴)، باس له‌وه ده‌کات که زؤريه‌ی ئه‌و شانؤ رازاندنه‌وانه خو‌مالييه‌نای ئه‌مپؤ له شانؤی چيني‌دا، له سه‌ده‌ی چوارده‌دا ره‌واجيان نه‌بوو.

شانؤ له بنه‌ره‌تدا رووت بوو جگه له دوو ده‌رگا نه‌بيټ له کؤتايی شانؤکه‌دا، يه‌کيکيان بؤ هاتنه‌ژوره‌وه‌و ئه‌وی دیکه‌يشيان بؤ چوونه ده‌ره‌وه‌ی ئه‌کته‌ره‌کان بوون.

له مه‌ودای نيوان ئه‌و دوو ده‌رگايه‌دا، په‌رده‌يه‌کی به‌گول چنراوو رازاوه (له‌و ويټانه‌ی به‌ده‌ست هاتوون له شانؤ چينييه‌کاندا، ئه‌و په‌رده‌يه‌ دوو پارچه‌ی هه‌يه که به‌بی دورمان له ته‌نيشت يه‌کدان) هه‌لده‌واسرا.

له تابلؤکاني شانؤی کلاسيکی چيني، ئه‌کته‌ران له جل و به‌رگی جوان و رازاوه، هه‌ندی جار سه‌رقولی به‌رزو يه‌کجار کراوه و روخساری ئارايشتکراوو ريشيان نيشان ده‌دا.

ئیکسسواره‌کاني شانؤ (وه‌کو باوه‌شين، شمشير، پشتيني چهرمی) له تابلؤيانه‌دا ده‌رده‌که‌وتن.

له گرووپه نمايش‌کاره‌کاندا، نافرته و پياو هه‌ردووکیان به‌شدارييان ده‌کرد و ناوی ژماره‌يه‌کی زؤر له ئه‌کته‌ره به‌ناويانگه‌ کؤنه‌کان نووسراونه‌ته‌وه.

ژماره‌ی ئه‌و نمايشانه‌ی که له قؤناغی یوان نووسراونه‌ته‌وه بؤ ئيمه‌ روون نييه، به‌لام ناوی پتر له (۷۰۰) شانؤننامه له راپؤرته‌کاندا هاتووه و ته‌نیا (۱۷۰) شانؤننامه له ناوياندا به‌ده‌ستمان گه‌يشتوون.

له‌و قؤناغه‌شدا، ناوی نزيکه‌ی (۵۵۰) درامانوس ناسراونه‌ته‌وه، به‌لام زانياربييه‌کی که‌م له باره‌ی بارو گوزه‌رانيانه‌وه هه‌يه.

يه‌کيک له باشتريں درامانوسانی ئه‌و قؤناغه‌ کوان هان-چينگ (Kyan Han - Ch'ing) ه که به‌باوکی درامای چيني ناوبانگی ده‌رکردووه.

هان چينگ (۶۷) شانؤننامه‌ی نووسيوه که (۱۸) دانه‌يمان به‌ده‌ست گه‌يشتووه.

له‌وانه‌يه ناودارترين درامای ئه‌و، تراجيديايه‌کی خو‌مالييه به‌ناوی (نا دادپه‌روه‌رييه‌کاني که ده‌ره‌ق به‌خانی تؤکرا)

رابطیشن و ههر کامیشیان لهو بازنهیه هینایه دهرهوه، نهوا مندالککه هی نهوه، ئافره تیکیان له ناو نازاری مندالککه واز دههینیت و دادوهریش نهو به دایکی له قهلهم ده دات.

نهم شانونامه ئیلهام بهخشه ه. ا. کلابوند بههویهوه شانونامه (بازنهیه تهباشیر) ی نووسی له سالی (۱۹۲۳) دا و برتولدیریخت-یش شانونامه ی (بازنهیه تهباشیری قهفقازی) بههه مان هویهوه له سالی (۱۹۴۴) دا نووسی. شانونامه کانی دیکه ی قوناعی یوان به زوری له باره ی ئایین و هیزه کانی نهو دیو سروشت بوون. بهر له میانه ی سه ده ی چواردهیه م، مه کته بیکی دیکه له درامای چینی به ناوی (مه کته بی باشور) له ناوچه ی هانگ چو دهره کوه ت، چونکه له ناوچه کانی (مه کته بی باکور) دا لئی تینه ده گه یشتن و باویشی نه بوو. له درامای قوناعی یوان له ناوچه یه دا، پیوسته ناوی (ناوازی عوود) Lute Song بهینین که له نزیکه ی سالی (۱۳۵۰) دا له لایهن کائومینگ-هوه نووسراوه.

نهم شانونامه یه، خاوه نی (۴۲) دیمه نهو چیرۆکه کیشی باسی ئافره تیککی خویاریز ده کات و ناوی چائوفونیانگه و کاتیک میتره زاناکه ی له گه ل ئیمپراتوردا سه فهر ده کات، له ماله وه ده مینیتته وه، میتره کیه له وه سه فهره یدا ناوبانگ و سامانیککی فراوانی ده ست ده کوه ویت و کچی سه رۆک وه زرانیش شووی پی ده کات، چائوفونیانگ له دوا ی مردنی باوک و دایکی میتره کیه ی، به ره و کۆشک ده کوه ویتته ری و له ویش به دوا ی میتره کیه یدا ده گه ریته و ده بدوزیتته وه و داوا ی لی ده کات نهرکه کانی ژبانی هاوسه ریبه تییان نه نجام بدات، سه ره نجام نهو دووانه ریته ده کوه و و رازی ده بن که هه ردوو ژنه کانی له هه لومه رجیککی یه کسان له به رامبه ر یه ک، پیکه وه بزین، ناوازی عوود به هوی رومانسییه ت و دلگیری و ناوازه جوانه کانی یه کجار شایه نی بایه خ پی دانه.

دامه زرتنه ری زنجیره ی مینگ (۱۳۶۸-۱۶۴۴) له چیندا، له دوا ی دهر کردنی مه غوله کان و جیگیر کردنی حکومه ته کیه ی، که وه تبووه ژیر کاریگه ربی شانونامه ی ناوازی عوود وه هه رده م داوا ی نمایش کردنی سه ره له نوئ ده کرد، هه ر نه میش بوو که پشتگیری له درامای باشور ده کردو وه کو شپوه ی بالاده ستی به سه ر درامای چینیدا لی کرد.

تازه گه ربی گرنگ له درامای باشوردا له سه ره تاکانی سه ده ی شازدهیه م له لایهن (وی لیانگ فو) وه خرایه روو، ناوبراو بو ماوه ی ده سال موتالای ئوپیراو موسیقای چینی کردو له سه ر بنه مای موسیقای کون-شان (ناوچه یه کی نزیک سوچویه) به ردی بناغه ی دراما موسیقی دانا. نهو تازه گه ربیانه نه وه نده ره و اجیان هه بوو که تا سالی (۱۶۰۰) هه موو شانوکانیان کرده وه. لهو قوناعه دا، مه کته بی باشور که جیاوازیبه کی نهو توئی له گه ل مه کته بی باکوردا هه بوو، هه موو تاییه تمه ندیبه کانی خوی جیگیر کرد. یه ک شانونامه ی

(The Injustice Done to Maid Tou) بیت که له چیرۆکیکی تاوانکاری راسته قینه وه رگیراوه، نهو شانونامه یه له باره ی ئیش و نازارو نازایی و بهخشه کانی بیوه ژنیککی بی گونا هه که به کوشتنی خوازیبیکه ره که ی تومه تبار ده کرت و له دوا ی نه وه ی که (تو) له سیداره ده دریت روو حیانه ته که بو دادوهر دهره کوه ویت و دادوهریش سه ره له نوئ نهو بابه ته له دادگادا ده خاته وه روو، له نه نجامدا تاوانباری راسته قینه ئاشکرا ده کات و سزا ده دریت. خانمی تو به رجسه سته کاری ئافره تانی خویاریزی چینی بوو و نازایه تی نه خلاقه ی نهو بووه نمونه یه ک بو ئافره تانی دیکه.

یه کییک له خو شه ویستترین درامای کانی قوناعی (یوان) (داستانی عاشقانه ی ته لاری رۆژاوا)

(Romance of The West Chamber) یه که نووسینی وانگ شی - فو Wang Shih- Fu یه، نه م شانونامه یه له نیوان دراما باکوریه کاندایه تاک و خاوه نی (۲۰) دیمه نه، به لام نه مری بو ره چا و کردنی نه ریتی شانوی ئیستا، له پینج به شی چوار دیمه نیدا نمایش ده کرت.

نهو شانونامه یه له سه ر بنه مای رومانیککی چینی نووسراوه ته وه سه باره ت به کاره سات و شادیبه کانی دوو عاشقی راستگۆ به ناوی (پینگ پینگ) ی دولبه رو (یانگ) قوتابی به تواناو لاو ده ویت. نهو دووانه، له دوا ی جودابوونه وه یه کی دریتخایه ن به یه کدی ده گه نه وه.

نهو شانونامه یه، به هوی دارشتنی که سایه تیبه کانی و ناوه رۆکی رومانسی هه مه ره نگ و جوانی، بایه خ پی درا. یه کیکی دیکه له شانونامه به ناوبانگه کانی نهو قوناعه، (هه تیوتیک له خانووی چائو) (The Orphan of the House of Chao) یه که له وانه یه (چی چون-هیسانگ) Chi Chun - hes'ang نووسیبه تی، شانونامه که له باره ی مندالیکه وه یه که له قوربانی بوون رزگاری ده بیت و دوا ی گه وره بوونی توله ی به کۆکوژی خیزانه که له خاوه ن پله یه کی به دزات ده ستینیتته وه.

نهمه یه که مین شانونامه ی چینیبه که له رۆژاوا ناوبانگیککی فراوانی دهر کرد بیت، چونکه ولته ر شانونامه یه کی به ناوی (هه تیوی چینی) (۱۷۵۵) له سه ر بنه مای نهو نووسی.

شانونامه یه کی دیکه له رۆژاوا ناوبانگی لهو شانونامه یه ی پیشوو پتر دهر کرد (چیرۆکی بازنه ی ته باشیر) (The Story of The Chalk Circle) ه که له نووسینی (لی چین خو) ه.

نهو شانونامه یه به سه رهاتی دوو ئافره ته که هه ردووکیان خو بان به دایکی مندالیک ده زانن و مه به ستی سوود وه رگرتیان لهو میراتیبه یی که بو نهو مندالک ماوه ته وه، هه یه. دادوهریش نهو مندالک ده خاته ناو بازنه یه کی ته باشیره وه داوایان لی ده کات که هه ربه کیکیان له لایه که وه پله ی

شاره زاییه کی باشی هه بوو، گرنگترین بهر هه میشی نامه یه ک له بواری چوار چپوه کانی موسیقای درامای باشووری بوو که بۆ ماوه یه ک چهندان زۆر وه کو سه رچاوه یه کی گرنگ بۆی ده گه رانه وه.

هه رچه نده درامای باشوور له سه ره تادا شیوه ی شانۆیه کی زیندووی هه بوو، به لام به ئه سپایی به درامایه کی ئه ده بی گۆردرا، چونکه شانۆنامه کان ئه وه نده درێژدادریوون که ناماده کردنیان بۆ شانۆ کاریکی دوور له توانا بوو، ههروه ها زمانی ئه و شانۆنامه شه ئه وه نده په سمی و نازناو دار بوو که ته نیا زاناو لیکۆله ره وان لیبی تیده گه بشتن، جگه له وه شه پیزمانی جوانکاریی زمان و زانستی دارشتنی شیعر، ئه وه نده ده ست و پیتی نووسه ره کانی ده به سته وه که ئیدی هه موو توانای نووسه ره کانی ده به سته وه که ئیدی هه موو توانای فیکری و داهیتانی له ناو ده بردن. درامای باشوور تا وه کو پاش ده ست به سه ردا گرتنی چین له لایهن (منچۆ) کانی باکووره وه و جیتیگه ربوونی زنجیره ی چینگ (۱۶۴۴-۱۹۱۲) بالی خۆی به سه ر ئه ده بیاتی چینیدا به هه موو توانایه که وه کیشابوو.

له گرنگترین درامانوسانی قوناعی چینگ، ده توانریت ناوی (کونگ شانگ-ین) به یتریت (۱۶۴۸-۱۷۱۸) ناوبرا له شانۆنامه ی (کۆشکیک بۆ ته مه نیکی درێژ) چهند پارچه یه کی تراجیدی له دوو ساله کانی دوو ئیمپراتۆری (مینگ) ی له و شانۆنامه دا گونجاندبوو.

درامانوسی دیکه ی ئه و قوناعه هونگ شینگ (نزیکه ی ۱۶۴۶-۱۷۰۴) ه و شانۆنامه ی گرنگی ئه و (باوه شین به وینه ی شکۆفه داری هه لووژه) بوو که له باره ی عه شقی ئیمپراتۆریکی زنجیره ی تانگ و خۆشه ویسته که یه تی.

باشوور ده توانیت پتر له په نجا دیهن بیت و هه موو په رده یه کیش ناویکی سه ره خۆی هه بیت، له دیه نی یه که مدا به جوړیکی ئاسایی بهر له ده رکه وتن ده خویندریتته وه، که سایه تییه کی لاوه کیی نمایشه که مه به ستنی نووسه ر روون ده کاته وه. له هه موو دیه نی کدا چیرۆکی لاوه کی زۆر ده گوتریت و هه موو ئه و چیرۆکانه له کۆتاییدا به خۆشی کۆتایی دین. له و شیوازه دا هه موو یه کیتک له که سایه تییه کان ده توانیت گۆرانی بلیت، ئیدی چ به ته نیا یان به جووت یاخود به کۆرس بیت. موسیقای ئه و نمایشه له سیسته میتکی پینج دیه نی (جگه له و ئاهه نگانه ی که له درامای باکووره وه وه رگیراون) پیکهاتووه و ئاوازه کانیش نه رم و هیمنن (چوارتا پینج ئه وه نده ی ئاوازه باکووریه کان هیمننن).

نامیری ئه سلتی ئه و موسیقایه فلووتیکه له شمشالی (تی) تسۆکه نامیرتیکی موسیقی چینیه که ده نگیتی به سۆزو ئارامی به لاوه یه. ئۆرکیسترا ههروه ها له نامیری دیکه شه به تاییه تی ئه وانه ی له جوړی ته پلن پیکهاتووه.

(شیوازی باشووری) له درامای چینی تاراده یه کی زۆر به به رده و امییه کی نه ربیتی ئاوازی عوود داده نریت و جیاوازی سه ره کی که له گه لیدا هه یه تی ئه و هه ماهه نگییه پتریه له نیوان وشه و ئاوازو ئالۆزی بنیاتی موسیقی و سوود وه رگرتنی فراوان له شیوه زمانی سوچو (که به نه رم و نیانی ناوبانگی هه یه) له ئاوازه دراماتیکییه کاند. له گه ل ئه وه شه که درامای باکوور له دوای سالی (۱۶۰۰) وه هیشتا ده نووسرایه وه، به لام له بنه مادا پرۆقه رۆمانسییه کان مانه وه. باشترین درامانوسی قوناعی (مینگ) له وانیه (تانگ هسین-تسو) (۱۵۵۰-۱۶۱۶) بیت.

کۆمه لیک له به ره مه کانی له جلدیکدا به ناوی (چوارخه ون) کۆکراونه ته وه، چوار شانۆنامه ی ئه و جلده خاوه نی باهه تی تاراده یه ک وه کو یه کن، له نیوان ئه و چوار به ره مه دا (ژووری گول) له هه موویان ره واجی زیترو بوو، ئه و شانۆنامه یه (۵۵) دیه نی هه یه و چیرۆکی ئالۆزی کچیکه که به خه م و خه فه ته وه عاشقی که سیتک ده بیت که له خه ونیدا ده بیینیت و سه ره نه نجام ده سووتیت و کاتیک ئه و که سه ی. که کچه که عاشقیته دیته سه ر گۆری، کچه که زیندوو ده بیته وه، به لام باوکی کچه که له و رووه وه ده که ویتته گومانه وه و واده زانیت که جوژه فیلکردنیک له ئارادا هه یه، هه ر بۆیه فه رمان ده دا که ئه و کوپه بگرن و لیبی بدن، له کۆتاییشدا له یه کدی ده گهن. ئه و شانۆ نامه یه، هه مه ره نگییه کی زۆری تیدایه، وه کو دادگایی کردن له دۆزه خدا، جه ننگ، پارچه ی کۆمیدی، هه ست ورووژاندن و گۆره پانی رزگار بوون، به لام پتر به هۆی شیعر و دارشتنه رۆمانسییه که ی سه رنجی به لای خۆیدا راکیشا.

تانگ هسین-تسو، رکا به رتیکی مه زنی به ناوی شن چینگ (۱۵۵۳-۱۶۱۰) هه بوو، ناوبرا له زانستی زمانه وانیدا

نهددهدا.

له ئۆپیرای په کین له بری خستنه رووی نمایشیکی دیاریکراو، زنجیره یهک پارچه ی کورت کورت که زۆربه یان دیمه یان چهند به شیکه ی به رهه میکی مه زن بوون (له وانه شانۆنامه باوییه باکووری و باشوورییه کان)، له گه ل جووله و نمایشی ئه کرۆپاتیک که هه موو تیکه ل به یه کدی ده کران. له نیوانیاندا به جوړتیکی ئاسایی وهستان نه بوو، ههروهه دیمه و گۆره پانی جوړاوجوړیان تیدا ریتک ده خران تا باشتترین ئه کته ر له پارچه ی کو تاییدا ده رکه ویت. نمایشه کانی ئۆپیرای په کین به جوړتیکی ئاسایی به سه ر دوو گرووی سه ره کیدا دابه ش ده کرتین: نمایشه شارستانییه کان (له باره ی بابه تی خو مالتی و کومه لایه تی) و نمایشه سه ربازییه کان (له باره ی به سه ره اتی جهنگاوه رو تاقمه سه ربازییه کان) و ئه دوو گرووپه له زۆر جاردا لیک ده درتین.

دراما کان له شانۆ نامه ئه ده بییه پیتشینه کان، چیرۆکه کان، میژوو، ئه فسانه، خورافاته کانی کولتوری ناو خوی و چیرۆکه دلداریه کان و هه رده گپران. هه موو ئه ئۆپیرایانه کو تاییه کی خو ش نامی زیان هه یه، به ده گمه نیش ده قی به رهه میکی به ته واره تی ده خو ئندرتیه وه، چونکه هه موو ئه کته رتیکی پایه دار گۆرانکاری خوی له وه ده قه دا ئه نجام ده داو هه موو گرووی پیتیکی نمایشی به سه ره اتی تاییه تی خوی له به رهه میکی کلاسیکیدا به دی دینیت.

جووله ی دراماتیکی له زۆره ی کاتدا نه زانراوه، چونکه سه ره تابه ک و کو تاییه کی ده ستیشانکراو له ئارادا نییه و بایه خی سه ره کی گرووپه که به خاله لووتکه ییه کانی چیرۆکه کان هه لئیرتیراون، ده به خشریت. له ئۆپیرای په کین، شانۆنامه ته نیا ده قتیکی پوخته کراوه و تا بتوانریت به نمایش پر ده کرتیه وه و ته ماشاچیانی ش به کاریگه ری گشتی نمایش دیدی خو بان ده خه نه روو نه وه که به به بیستنی ده قتیکی ئه ده بی. له پرۆگرامی ئۆپیرای په کین ته نانه ت ناوی نووسه ره کانیش ناخرینه روو. جگه له مانه ش، تاییه تمه ندییه ده ستیشانکراوه کانی ئۆپیرای په کین، سیسته میکه که له قوناعی پیتشین به میراتی بۆی ماوه ته وه و له چوارچیه ی سیسته میکی ریتک و پیتکدا ده رکه و تووه. له بهر ئه وه یشی که ئۆپیرای په کین جیاوازییه کی فراوانی له گه ل شتوازی شانۆیی رۆژاوادا هه یه، پتویسته روونکردنه وه ی پتر له و باره به وه پیتشکه ش بکه یین.

زۆره ی ئه و جیاوازییه یانه پتوه ندیبیان به توخمه بیناسازییه کانی ئۆپیرای په کینه وه هه یه. یه که مین گۆره پانه کانی ئۆپیرای په کین له هه یوانه کانی په رستگانان (گۆره پانیکی ساده به بنمیچی رازاوه وه) جیهه جی ده کران و کاریگه ری ئه و گۆره پانانه ش تا ئه مرۆ ماوه ته وه. گۆره پانی شانۆیه کی چینی بریتییه له سه کو به کی کراوه و زۆره ی کات چوارگۆشه بوو، ههروهه چهند ستوونیتیکی تاییه تی

له پال ئه و به رهه مه ئه ده بییه مانه دا، به رهه می دیکه ش ههروهه بۆ نمایشه شانۆییه کانی ده نووسران و ناودارترین نووسه ری ئه و به رهه مانه ش (لی بو) (۱۶۱۱-۱۶۸۰) ه که چهند به رهه میکی شایسته ی له (کو مییدیای بارودوخدا) نووسیوه و له وانه ش:

(خه لکی به هه شت) و (Be Circuamspect in Conjugal relations) بوو. لی یو له خو لقا ندنی هه لو مه رجی پیتکه نین له سه ر بنه مای به سه ره اته جوړاوجوړه کانی ژبانی رۆژانه ی هاوچه رخ، مامۆستایه کی لیته اتوو بوو. له گه ل ئه وه ی که به رهه مه کانی یه کجار کاریگه ری خو بان هه یه، که چی ئه دیبه کانی ئه و سه رده مه هیه چ نرخیکیان بۆ دانه نا بوون. جیگای سه رنجه ئه گه ر بزانی که لیبو به وه ی شانۆنامه ی (شوینیکی کاتی بۆ ئه ندیشه دلخۆشکه ره کانم) به یه که م و ته نیا ره خنه گریک له قه لّم ده دریت که شایه نی ناوه تینانی بیت له دراما چینیدا.

به داخه وه لی یوو هاوچه رخه به توانا کانی نه یان توانی درامای باشوور له ناوچوون بپارێزن. به هه رحالّ درامای باشوور تا سالی (۱۸۵۳)، واته ویرانی جیگا سه ره تاییه که ی (سوچۆ) به وه ی باخی بوونه وه، به سه ره کیتترین درامای چینی ده ژمیردر، لیره شدا به وه ی ئه و کاریگه رییه فراوانه ی که خستییه روو ماوه ی (۵۰۰) سالّ به رده وام بوو، جیگای ریز لیتانه. ته نانه ت له داوی سالی (۱۸۵۳) نه ریتی شانۆی درامای باشوور و ده قه کانی به رده ستی، کاریگه رییه کی ئه و تو بان له سه ر درامانووسانی دیکه و ئۆپیرای په کین هه بوو. ئۆپیرای په کین که له میانه ی سه ده ی نۆزده دا به گرنگترین شپوه ی شانۆیی له چیندا ده ژمیردر، په یتا په یتا ئه و شپوه یه ی گرته خوی.

به له بهر چاوگرتنی نه رمونیانی دارشتنی باشووری له سه ده ی هه ژده دا، ژماره یه ک له شپوه ناو خوییه کان که تیکه لی چیرۆکی باوو مو سیقیای خو مالتی بوون، هاتنه ئاراهه، گۆراوترینی ئه و شپوه ناو خوییه یانه بریتی بوون له وانه ی ناوچه ی چیانگ - سی له باکوور، وه یی (له چینی ناوه ندی) و شینسی (له باکووری رۆژاوا).

له سالی (۱۹۷۰) بۆ به رپا کردنی هه شتایه مین سالّ رۆژی له دایکبونی ئیمپراتوری چین، لۆنگ، باشتترین جیهه جی کارانی نمایش له هه موو ناوچه کانی چین بانگیشته کران، زۆره ی ئه و نمایشچییه یانه له پایته خت مانه وه و توخمی جوړاوجوړ له شپوه ناو خوییه کانیان په یتا په یتا له گه ل یه کدیدا تیکه ل کردو به و جوړه ش ئۆپیرای په کین له دایک بوو.

له میانه ی سه ده ی نۆزده وه تائیتستا، ئه و دارشتنه نوپیه به باوترین و دلگیرترین سه رگه رمییه ک له سه رانسه ری چین ده ژمیردریت. ئۆپیرای په کینی به پیتچه وانه ی شانۆنامه کانی پیتی خوی، شپوه یه کی شانۆیی بوو نه ک ئه ده بی و بایه خی ده دا به نواندن و سه ماو ئاواز و ئه وه نده ش گرنگی به ده ق

بنمپچه که بیان را ده گرت.

ئو سه کوچه نزیکه ی نیو مه تر له سه ر رووی زهوی بهر زتره و له ده ورو به ریدا په یزه ی ته خته دروست کراون و له سه ر سه کوکله ش ته نیا رایه ختیکی له سه ر را ده خرا.

له سه ر دیواری کو تایی سه کوکله دوو ده رگا هه بوون (یه کیکیان له لای راسته وه بو هاتنه ژووره وه ی ته کته ره کان و ئه وی دیکه یشیان له لای چه په وه بو چوونه ده ره وه بیان) و له نیوان ئه و دوو ده رگایه، په رده یه کی به گول چنراو هه لو اسرابوو، پیداو یستی هه می شه یی ئه و گوره پانه که برتی بوون له میتیک و چنه کورسییه کی ته خته. ساده یی دیکور، گورانکاری خیرای له سه ر گوره پانی شانۆ ده ره خستی نی، گورانکاریه که به هوی قسه و جووله و نامیره کانی سه ر شانۆ ناشکرا ده کرا.

گوره پانی جوړاو جوړ، سه رباری ئه وه ی که له رتگای قسه وه دیاری ده کرتین، ته کته رانیس هه روه ها به بزواتی پانتومیم، وه کو سوورانه وه، هاتنه ناو ژوور، یان به په یزه چوونه سه ره وه دا، پتر ده یخه نه روو. گه رانیک به ده وری شانۆ دا، به واتای سه فه رتیکی دوو ردیتر له قه له م ده درا. میزو کورسییه کان ده توانن نوینه رایه تیبی دادگا، ته لاری میوانداری یان جیگه ی جیاوازی دیکه، بکه ن. بو هه ر یه کی که له و شو پانه چونه تیبی دانانی میزو کورسییه کان و هه روه ها پیکه پینانیان له گه ل پیداو یستییه کانی دیکه ی شانۆ دا، شیوازیکی دیار بکراو هه یه.

هه بوونی سی کوچکه له گه ل بخوور سوو تیندا له سه ر میزی نمایشکار، کو شکیک و هه بوونی کاغه زو موری ئیداری، شانۆ به نوو سینگه یه کی کارگییری ده وله تی ده گوریت. ته گه ر په رده یه کی به گول چنراو به سه ر داریکدا هه لدرای بیت، ئه و نمایشی چادری فه رمانده یه کی سه ربازی، یان چادری ئیمپراتور، یان ژووری میوانداری یا ته نانه ت ژووری بوو کینیشی ده کات. دیسانه وه ش ئه مانه هه موو په یوه ستن به و پیداو یستییه کی دیکه که له سه ر شانۆ دان.

میزو کورسی هه روه ها ده توانن واتای جیاوازیان له خو دا هه بیت، دوو کورسی کاتییک پشتیان له یه ک کردوه، ئه و نمیشانه ی دیوار یکن، ته گه ر کورسییه کان پشتیان به کو تایی میزه که دا بیت، واتای پردیک ده به خشیته کورسییه ک ده توانیت له بری دره ختییک بیت یاخود له بری به ندیخانه یه ک به کار به یتریت. ده کرتیت میزیک له بری ته پۆلکه یه ک یان شو پنی به رزی دیکه یاخود هه ر به کار به یتریت. شتومه کی دیکه ش به مه به ستی ده ستیشان کردنی دیکور جووله به کار دین. وینه ی دیوار یکی کی شسراو له سه ر پارچه یه ک ده توانیت نیشانه ی قه لایه ک یان ده روازه ی شار ییک یاخود گوزه رگایه کی شاخوای بیت.

ته گه ر ته کته ریک قامچییه کی به ده سه ته وه بیت ئه و نیشانه ی ئه وه یه که سواری ئه سپیکه، ته گه ر له سه ر

پارچه یه کی زهرد وینه ی چه رخی له سه ر بکی شریته، نیشانه ی گالیسه که یاخود فارگو نی شه مه نده فه ر ده دات. هه لگرتنی چوار پارچه قوماش له لایه ن ته کته ریکه وه که له سه ر شانۆ را ده کات، هه لکردنی با ده به خشیته. ئالایه کیس وینه ی ماسیی له سه ر بیت نیشانه ی هه بوونی ئاوه، جووله یه کی ریکو پیکی سه ول، نیشانه ی سه ول لیدانه، ته گه ر ئالایه ک که نیشانه ی ئابوو به لوولی له ناو سینییه کدا دابنریت، ماسی نیشان ده دات و ته گه ر سه ول یس له پارچه قوماش ییکدا بیچنه وه، به واتای لاشه یه که. پیداو یستییه کانی جهنگ هه رچه نده له نمونه ئه سلبییه کان ده چن، که چی له ته خته یاخود قامیش دروست ده کرتین. ئه و نیشانانه، خه یالی بینه ران ده خه نه کارو زوری خالی نه وتراو ده خه نه ئه ستوی بینه ران. هه موو ئه و جوړه شتانه کاری شانۆ ریکو پیکیتر ده کات.

هاوکات که سانیک له ده ورو به ری شانۆ دا هه ن که یارمه تیبی ته کته ران ده دن له جلو به رگ گوریندا و هه روه ها له جیگا گورینی شته کان و هینانی پیداو یستی جوړاو جوړدا کاری خو یان ته نجام ده دن، نه ک ته نیا هه ولتیک له پیناوی شار دنه وه ی ئه و جوړه که سانه دا نادریته، به لکو له پال جلو به رگی پر زهرق و به رقی ته کته ران، ئه و که سانه به جلو به رگی ناسایی و هه ندیک کاتیش به ته وای جلو به رگی نار هه سمییان له به ردا یه.

هه روه کو نه ریتیکی په یه وکراو، موسیقازنه کان به درتایی جیبه جی کردنی نمایش له به رچاوی ته ماشا چییاندا و هه روه کو یاریده رانی کاره کانی سه ر شانۆ جلو به رگی ناساییان له به ردا یه، ئه وانه به سه ربه ستانه به سه ر شانۆ دین و ده رۆن و هیچ کاتیکیس به به شیک له دیه نی سه ر شانۆ ناژمیتر دین. (ته مرۆ له چیندا موسیقازنه کان پتر له ناو گرووی ئورکیسترا دا بوون و له لایه ن ته ماشا چییانه وه نه ده بیتران) موسیقای لاهه کی به به شیک جودا نه بوو له شانۆ ده ژمیتر دا. موسیقا نه ک ته نیا که شوه وایه کی گونجاو ده خولقی نیته و له گه ل زوری ئاوازه کاندایا هور تیبیه، به لکو مه سه له ی کاتیش له نمایشدا دیاری ده کات و ره وتی هه موو نمایشه که ده پار تیزیت. له به رئه وه ی که وردین له نوو سینه وه ی نوته ی موسیقی له چیندا نیسه، موسیقازنه کانی شانۆ له رتگای دوو باره کردنه وه گوئ گرتنه وه فیتری ده بن.

زوری ی ئه و موسیقاییه کی که له ئوپیرای په کیندا یه، له رتگای هاوکاری کردنی ته کته ران و موسیقازنه کانه وه ده خولقی نیته و زورینه ی ئاهه نگه کانیش له و سه رچاوانه وه وه رگیرون که پشت به رابردوویه کی دوو ده به ستنه وه و به پتی پیوستیش هه ر شانۆ نامه یه ک بیانوی ستایه، چاک سازییان ده کرد. هه رچه نده ده توانریت نامیره موسیقییه چینییه کان بو ژیبی و هه وایی و ئیقاعی دابه ش بکرتین، به لام ئه و نامیرانه له هاوتا رۆژا واییه کانی خو یان ناچن. رابه ری ئورکیسترا ته پل لی ده دات و به و جوړه ش دیاری کردنی کات و لیدانه

مۆسیقییه‌کان ریتیک ده‌خات و رابه‌ریش ده‌کات.

ئۆرکیسترا له گانگ، سنبخ (ئامیتریکى مۆسیقییه)، زه‌نگى برنجى، فلوت و سازى ژبى و سازى سه‌یرو سه‌مه‌ره‌ی دیکه‌وه پیکهاتوه. ئاوازه‌کان به تایبه‌تى له‌لایه‌ن فلوت و سازه‌ ژبیه‌کانه‌وه هاو‌پیتی ده‌کران، به‌لام هاتنه‌ژووره‌وه و چونه‌ ده‌روه له‌ لایه‌ن نامیره ئیقاعیه‌یه‌کانه‌وه ریتیک ده‌خران به‌هۆی ته‌پلی لیسدانى ده‌نگى زۆر به‌رزوه، له‌ زۆربه‌ی جووله‌کانى سه‌ر شانۆدا، بنه‌مايه‌کى مۆسیقی له‌گه‌لدايه.

به‌هه‌موو ئەمانه‌شه‌وه، که‌چى ترپه‌ی دلی ئۆپیرای په‌کین له‌ ده‌ستى ئەکته‌ردایه، چونکه هه‌ر ئەوه که له‌ ناو شانۆیه‌کى خالی و به‌بێ هیچ جوژه پیدایه‌ستیه‌کى ئەوتۆ، هاو‌پیتی له‌گه‌ل یارمه‌تیده‌ران و مۆسیقاژه‌نان، جلو به‌رگیتى گران به‌هاى له‌به‌ردایه و قسه‌ ده‌کات و گۆرانى ده‌لیت و به‌پیتی یاسایه‌کى نه‌گۆر له‌سه‌ر شانۆ ده‌جوولینه‌وه.

ئەکته‌ران به‌سه‌ر چوار گروپى گشتیدا دابه‌ش ده‌کرین:

پیاو، ئافره‌ت، روخسار په‌نگراوه‌کان، گروپى کۆمیدیا، رۆلى پیاو (شینگ) بریتیه‌یه له‌ که‌سایه‌تیه‌کانى وه‌کو زاناکان، پیاوانى ده‌سه‌لاتدارو خاوه‌ن په‌لوه‌پایه له‌م جوژانه‌یه.

ئهو که‌سایه‌تیه‌یه‌کان ده‌کریت گه‌نج یان پیر، مه‌ده‌نى یان سه‌ربازى بن، ئەو جوژه که‌سایه‌تیه‌یه‌کان به‌پیتی ئەوه‌ی که: جه‌نگاوه‌ر یان ئەکروپاتیک باز یاخود ته‌نیا گۆرانى بیژو سه‌ماکار بن بۆ جوژى لاوه‌کى دابه‌ش ده‌کرین. ئەکته‌رى ئەو جوژانه که‌لکى که‌م له‌ ئارایشت وه‌رده‌گرن و جگه له‌ قاره‌مانه لاوه‌کان، هه‌موو که‌سایه‌تیه‌یه‌کانى دیکه‌پشيان هه‌یه. رۆلى ئافره‌ت (تان) شه‌ش جوژى لاوه‌کى هه‌یه: ئافره‌تى باش و به‌ ئیمان یان هه‌ز لیکراو، ئافره‌تى جه‌نگاوه‌ر، که‌چى گه‌نجى شوونه‌کرده، ئافره‌تى خاوه‌ن سیفه‌تى شه‌یتان و فیلباز له‌گه‌ل پیریزندا.

له‌ سه‌ره‌تادا، جیه‌به‌جیه‌کردنى رۆلى (تان) له‌ ئەسته‌وى ئەکته‌رانى ئافره‌تدا بوو، به‌لام له‌ کۆتایى سه‌ده‌ی هه‌ژده تا سه‌ده‌ی بیست، ده‌رکه‌وتنى ئافره‌ت له‌سه‌ر شانۆ قه‌ده‌غه‌ کرا، له‌م رووه‌وه ئافره‌ت رۆلىکى لاوه‌کى له‌ ئۆپیرای په‌کیندا به‌ ده‌ست هینا تا ده‌رکه‌وتنى (مى لان- فنگ) (١٨٩٤-١٩٦١) که‌ ناودارترین ئەکته‌رى جارانى به‌ده‌ست هینایه‌وه.

له‌دوای (١٩١١)دا ئەکته‌رانى ئافره‌ت، هیدی هیدی بۆ سه‌ر شانۆ ده‌گه‌رانه‌وه و ئیستا تاراوه‌یه‌کى زۆر جیتگای ئەکته‌رانى پیاویان بۆ جوژى (تان) گرتوه‌وه. روخسارى په‌نگراوى (چینگ) به‌و جوژه‌ نایه‌شکارانه ده‌گوتریت که رۆلىکى سه‌رنج‌اکیش و هه‌مه‌ په‌نگیان له‌ ئەسته‌ودا بیت، وه‌کو جه‌نگاوه‌ران، دز، خراپه‌کاران، ده‌سه‌لاتداران، خوداوه‌ندان و بوونه‌وه‌ره نااساییه‌کان. ئەو په‌نگ‌کردنه‌ حاله‌تى خۆیه‌گه‌وره‌زانین و له‌خۆیایه‌بوون یاخود توانامه‌ندى به‌ روخسارى ئەکته‌ره‌کان ده‌به‌خشیت. ئەم جوژه‌ش (واته

روخسار په‌نگراوه‌کان «چینگ») هه‌روه‌ها به‌چه‌ند جوژىکى لاوه‌کى له‌ رووى چاک و خراپى و جه‌نگاوه‌رى یاخود وه‌رزىکارى دابه‌ش ده‌کریت.

جوژى کۆمیدى (چو)، به‌ زمانى رۆژانه قسه‌ ده‌کات مافى هه‌یه که راستى په‌کلاخه‌ره بخاته‌روو، هه‌لبه‌ته ئەم جوژه به واقیعیترین جوژه‌کانى ئۆپیرای په‌کین له‌ قه‌له‌م ده‌دریت. ئەو جوژه له‌وانه‌یه خزمه‌تکار یان بازرگان یان پاسه‌وان یان سه‌رباز، باوه‌ژنى خراپ و ده‌لال بیت. ئەکته‌رى ئەو جوژه ده‌بیت توانای هه‌بیت جووله‌ی پانتۆمىم و ئەکروپاتیکیش ئەنجام بدات. هه‌موو که‌سایه‌تیه‌یه‌کى گرنگ، کاتیک یه‌که‌مین جار ده‌چیته سه‌ر شانۆ، جوژو تایه‌مه‌ندى خۆى له‌ پارچه‌یه‌کى نیوه‌ گوتراو و نیوه‌ چراودا روون ده‌کاته‌وه، ئەو پارچه‌یه‌ پاشان له‌ چه‌ند دیتیکدا له‌ روونکردنه‌وه‌ی چیرۆکه‌دا پاشکۆ ده‌کریت، ئەو که‌سایه‌تیه‌یه له‌ سه‌ره‌تادا ناوو کورته‌ میتروویه‌کى خیزانى و چه‌ند زانیاریه‌کى بنه‌ره‌تى له‌ باره‌ی خۆیه‌وه ده‌لیت. ئەو قسه‌نه به‌ خیرایى بارو تایه‌مه‌ندىه‌کانى ئەو که‌سایه‌تیه‌یه ئاشکرا ده‌کات و ئەگه‌رى ئەوه‌ش به‌ درامانوس ده‌به‌خشیت که ئەوه‌ی له‌نمایشه‌که‌ ماوه‌توه‌ ته‌رخانى بکات بۆ په‌ره‌پیدانى ساته‌هه‌ست و پروژینه‌کان و خاله‌ لوتکه‌یه‌یه‌کانى شانۆنامه‌که.

شیتوازی قسه‌ کردنى ئەکته‌ران په‌په‌رى له‌ چه‌ند یاسایه‌کى خۆمالى و ره‌ق و سه‌خت ده‌کات. هه‌موو رۆلىک جوژه تایه‌مه‌ندى و دارشنتىکى خۆى هه‌یه له‌ جوژى ئەو ده‌نگ و ئیقاعه‌ی که به‌خۆیه‌وه ده‌بینیت و کیشى گوتنیشى وه‌کو شیتوازی ئاسایى گه‌توگۆکردن نییه، به‌لکو ته‌نیا هیللى گشتى نمایشه‌که ده‌پارێزیت. ته‌نانه‌ت گه‌توگۆ ساده‌کانیش جوژه ئیقاعىکى دیاریکراویان هه‌یه، له‌ میانه‌ی گه‌توگۆ (دایالوگ) و ته‌نیا قسه‌کردن (مۆنۆلوگ)دا هاوکات چه‌ند پارچه‌ سرود یان ئاوازیان له‌گه‌لدا ده‌گۆنجیندريت و قسه‌کردنى که‌سایه‌تیه‌کان شیتوازی تایه‌ته‌ی ده‌گرنه‌ خۆیان.

له‌به‌ر ئەوه‌ی که هه‌موو جووله‌کانى سه‌ر شانۆ به‌ ئیقاعه‌وه‌ن، یا گیتراوه‌وه و نمایشین، هه‌ر بۆیه به‌ راده‌یه‌کى زۆر له‌سه‌ما ده‌چن، سه‌ربارى ئەوه‌ی که هه‌ر قسه‌یه‌ک جووله‌یه‌کى دیاریکراوى له‌گه‌لدايه تاوه‌کو واتاکه‌ی روون بکاته‌وه یاخود تینى پى بدات.

حه‌وت جووله‌ی ئەسلى ده‌ست، جووله‌ی تایه‌ته‌ی زۆر بۆ بازو پتر له‌ بیست جوژ شیتوازی (جست)ى جیاواز، زیتیر له‌ دوازه جووله‌ی تایه‌ته‌ی پى و کۆمه‌له‌یه‌کى ته‌واو له‌ جووله‌ی یاخو و ریش هه‌یه.

جوژى رۆشتن و راکردنى هه‌موو رۆلىک له‌گه‌ل یه‌کیتى دیکه‌دا جیاوازی هه‌یه، ئەو شیتوازو جووله‌ نووسراوانه له‌ کاتى نمایشدا و به‌پیتی بارودۆخى که‌سایه‌تى، حاله‌ته‌کان و هه‌ل و مه‌رجى دیکه‌ی ئەو، ده‌توانریت له‌ یه‌ک بدرین. جل و به‌رگیش هه‌روه‌ها که له‌ زۆربه‌ی کاتدا په‌په‌رى له‌ جوژه

نواندنه و له ویش بۆ ماوه ی شهس سال له ژیر یاسایه کی سهختا فیرده بیت، وانه سهره تاییه کان گشتین، به لام کاتیک که قوتابی تاییه تمه ندیبه کانی جوریک له و گرووپانه ی که باسما ن کردن له خویدا نیشان ددهات، نهوا وانه کانی لایه نیکی تاییه تی به خو به ده بی نیت. هه موو نه کتیریک بۆ گه یشتن به ناوبانگ دهر کردن و پله و پایه، ده بیت له چوار چپوه ی نه ربیتی نووسراوی رۆلنیکدا بمینیتسه وه و نهو رۆله به هۆی تواناو داهینانی خو به وه گه شه پی بدات.

تاییه تمه ندیبه کی دیکه ی شانوی چینی، بارودوخی تاییه تی بینه ره کانی تی، له رابردوودا زۆریه ی شانۆ چینی به کان به جوریک کی کاتی دروست ده کران، به لام له سه ده ی حه قده دا، نه کتیره کان نمایشیان له قاوه خانه کاندایه ده ست پی کردو نه وانه ی که ده چوونه نهو قاوه خانه، کاتیک که له سه ر میزه کانی خو بان داده نیشتن، له هه مان کاتدا ته ماشای نمایشیان ده کرد، کاتیک کی که شانۆ جیگیره کان دروست کران، نهو نه ربته هه ر مایه وه وه ناو قاوه خانه کان ریک و پیکتر کران و میزو که لویه له کانی دیکه به جوریک دادنه ران، تاوه کو دانیشتووانی ناو قاوه خانه که بتوانن له کاتی چای خو اردنه ودها باشر ته ماشای نمایشه که بکن.

له شانۆ جیگیره چینی به کان، سه کویه کی به رز له هه ردوو لاوه له گه له کوتابی شونیتکیان به ربا ده کرد و بۆ بینه رانی هه ژارتیش شونیتی تاییه تی بیان دابین ده کرد. هه یوانه کانیان وه کو شانۆ رۆژاوییه کان، ژوو ر ژوو ر ده کردو له هه ندیک سه رده مدها نهو هه یوانانه جیگای بینه رانی ده وه له مه ند بووه له سه ره می دیکه شدا جیگای تاییه تی ئافره تان بووه.

له سالی (۱۹۱۲)دا، کاتیک که کۆماری چین دامه زرا، نهو بنه ما خو مالییه گۆرانکاریان به سه رده ات و نه مرۆ هه موو شانۆ تازه کان وه کو شانۆ رۆژاوییه کان به کورسی تاییه تی بینه رانه وه، دروست ده کرتین. ره فتار و هه لس و که وتی بینه ران گۆرانکاریه کی نهو تو ی به سه ردا نه ات، واته له ناو هۆلی شانۆدا ده یان خو اردو ده یان خو اردوه و به درێژی نمایشیش به جوریک سهر به ستانه ده هاتن و ده رۆیشتن.

بینه ران به جوریک ئاسایی چیرۆکی نمایشه که یان ده زانی و هه موو که سیک نهو به شه ی که حه زی لی بوو به دیکه تیکی پتر ته ماشا ده کرد و گو یی نه ده دایه به شه کانی دیکه. بینه ران وه کو نووسه رانی چینی پتر بایه خیابن به ساته پر هه ست و سۆز لوتکه ییه کان ده داو کاریگه ربی گشتیی نمایش سه رنجی رانه ده کیشان.

ئۆبیرای په کین به هه یج جوریک به ته نیا شانۆی خو مالیی چین نه ده ژمیردرا، چونکه چه ندین شپوه ی خو مالیی فراوان هه بوون، نهو شپوه خو مالییه به تاییه تی له دوای نهو گۆرانکارییه کی که له (۱۸۴۰)دا له چیندا روویان دا، بایه خیابن پی درا، چونکه له و کاتدا چین دهرگانای خۆی له رووی رۆشنیری و بازرگانی رۆژاوی کردوه.

نومونه یه کی ورد ده کات و ره نگیک کی سه رنج راکیشی به خو به وه گرتوه، له شانۆی چینیدا بایه خیک کی ته وای پی ده دریت. هه ره ک لهو (۳۰۰) جلو به رگه جو راو جو ره ی که له ئۆبیرای چینیدا هه یه، روون کرده وه وه سفیک کی تیرو ته سه لی بۆ نهو که سانه ی که له به ریان ده کهن له گه لدا یه. گرووپ و ته مه ن و باری کۆمه لایه تی که سایه تی له ریگای ره نگ، نه خشه، رازاندنه وه جل و به رگه کانی دیاری ده کرتین. ره نگ له ئۆبیرای په کیندا هاوکات بۆ ده ست نیشان کردنی بنه ما ره وشتی و پله و پایه جو راو جو ره کان به کادیت، بۆ نمونه ره نگ سوری نیشانه ی راستگۆی و وه فاداری و پله و پایه ی به رزی کۆمه لایه تییه، ره نگ زه رد تاییه ته به نه ندامانی خیزانی، ده سه لاتدار (پاشایه تی)، ره نگ سوری تی نیشانه ی بیبانه، یاخود راو یژکارانی سه ربازی و جو ری دیکه یه.

نهو نه خشانه ی که له سه ر جلو به رگ ده کیشرتین چه ند واتاو مه به ستیک ده به خشن، بۆ نمونه، نه خشی نه ژدیها له سه ر جلو به رگ یاخود له هه ر جیگایه کی دیکه دا نیشانه ی ئیمپراتۆره، پلنگ نیشانه ی ده سه لات و توانای مه ردا یه تییه، شکۆفه کردنی دره ختی هه لووژه، نیشانه ی ته مه ندری تییه و هه ره ها نیشانه ی سه رنج راکیشان و میبینه ییه. گو لی سه ریش هه ره ها به نه ندازه ی جلو به رگ هه مه ره نگه و نزیکه ی (۱۰۰) جو ر ئارایشی سه ر بۆ مه به ستی ده ست نیشان کردنی که سایه تی به کاردیت.

زۆریه ی جلو به رگه کان به بی گو یدان به باری کۆمه لایه تی له به رکه ره که ی، له که ره سه ته ی گران به ها ئاماده ده کرتین، به لام هه ندیک جاریش بۆ که سایه تییه یه کجار هه ژاره کان یان گالته جا ره کان (Clown) به کاردیت.

شپوه ی رۆاله تیبه که سایه تییه کان به ئارایش که مل ده بیت. نه کتهر رۆلی (شنگ) ریشی هه یه و پیریتن ئارایشیک کی که می بۆ به کاردیت، بۆ رۆلی ئافره تانی دیکه، روخساریان به ره نگ سپی و ده ور به ری چاویان به سووریک کی تیتر له گه ل سایه یه کی وه نه وشه یی ره نگ ده کهن، بۆ (شنگ) ی بی ریش هه مان ئارایشی پیتشو به لام، که میک کراوه تر به کاردیت... ره نگ دیاریکرای گالته جا ره (Clown) له که ی سپیه له ده ور به ری چاوه به پیتی گۆرانکاری له و کاته دا، جو ری گالته جاریش ده گۆردیت.

ئالۆزترین ئارایشیش به بی هه یج گومانیک تاییه ته به گرووی (چینگ) وه، هه موو روخساره کانی نه م گرووپه به نه خشی ره نگ خه ست ئارایش ده کرتین و جو ره جیا وازه کانی نه م گرووپه نمونه ی ده ربینی تاییه تی خو بان هه یه. چوونه ناو نهو جو ره ریک خراوه ره سمی و ئالۆزه وه، پیتوستی به ته واکردنی چه ندین خو لی سه خت و دوورو درێژی فیرکاری هه یه.

هه موو داو اکاریک که نبازی فیربونی نواندن هه بیت، له ته مه نی حه وت یان دوا زده سالییه وه دیتته ناو قوتابخانه ی

رېابکېشېت، تساو يو (۱۹۰۰) بوو. يو به جوړتیکي ناسايی به باشتريں درامانوسى چینی له سدهى بیسته مدا دهناسرتته وه، بهرهمه کانیشى: هه وره بروسکه Thunder Storm (۱۹۳۳)، خورهه لاتی Sunrise (۱۹۳۵)، پرد The Bridge (۱۹۴۵). له و شانونامانه دا، بابه ته کومه لایه تییه کانی نه وکاته به تاییه تی دژایه تی له نیوان مهسه له کون و نوییه کانداهه خسته روو. له دواى سه قامگیروونی حکومتی کومه نیسته کان له چیندا سالی (۱۹۴۹)، چندی گورانکاریش له نوییای په کیندا رووی دا، نه و گورانکاریبانه به مه بهستی هه ماهه ننگ کردنی نه و نوییایه له گه ل بابه ت و نامانجه کوم نیسته کانداهه بو، به لام له هه مان کاتیشدا هه ندییک له بنه ماکانی شانۆ له چیندا گورانکاریبان به سه رداها ت. ده ولته تی کوم نیستی نووسه ره کانی هان دده تاوه کو بهرهمه می نمونیه یی و شوړشگېترانه بنوسن بو نه وهی که تییه شانۆیه کان پیاده بکن.

نوییای په کین له شپوه خومالییه که ی خویدا ئیستا له تایوان و تاراده یه کیشى له هونگ کونگ و سهنگا فووره به رده و امی هه یه.

سالی (۱۹۴۹)، درامای وتاری له چین، چ نه وانه ی که له خودی چیندا یاخود نه وانه ی که تایواندا نووسراون، خویان به بابه ته ئایدیولۆجییه کانه وه سه رقالم کردوه.

له دوا بهرهمه کانی میلۆ درامادا، که سایه تییه کان به جوړتیکي ناسايی قاره مانن یاخود دژی قاره مانن و به درپه وشتن، هه لسه ننگاندنی که سایه تییه کیش پیوه ندی به هه لوتیستی سیاسیی نه و که سایه تییه وه هه یه و که سایه تییه کیش که په سه ند نه کرتیت، وه کو دوژمنییک دهناسرتته وه و به یچ چهند و چون رت ده کرتته وه.

هه رچهنده دراما و تارییه کانی له چیندا روو له پتریوندا یه، به لام بینهری رۆژاوا یی شهیدای نوییای په کینه، چونکه نه و نوییایه یه که روخساره کانی خوی له گه ل دراماکانی قوناغی یوان و مینگ پاراستوه...

سه رچاوه

.....

تاریخ تئاترجهان- اسکار. گ. برکت، جلدوم.

دهسه لاتی بنه ماله ی منچو له دواى یاخیبوون و جهنگه کانی نه و سه رده مه به ره و لاوازی رویش ت و له سالی (۱۹۱۲) سیسته می ئیمپراتوری به کوماری گوړدرا. هه لبه ته نه و گورانکارییه له کهش و هه وایه کی ناشتی و نارامیدا رووی نه دا، چونکه نه ک ته نیا له ناو چیندا مملاتی له سه رده سه لات گرتنه ده ست رووی دا، به لکو له سالی (۱۹۳۱) ژاپونیش نیازی داگیرکردنی چینی هه بوو و (۱۴) سال جهنگی به رده و ام له گه ل ژاپوندا بووه پیشینه یه که بو جهنگیکی ناو خوی و کوم نیسته کان دهسه لاتیان له چیندا گرتته ده ست و له سالی (۱۹۴۹) دا ناسیونالیزمه کان ناچاربوون به ره و تایوان پاشه کشی بکن. له و هه لو مه رجانده دا، بی نارامیی ناو خوی بوو و دارشتنه جوړاوجوره کان نه گه ری گه شه کردنیان هاته ناراه و گرنگترینی نه و جوړه دارشتنانه ش دوو شتوازی جیواو بوون، یه کیکیان له کانتون و نه وی دیکه یشیان له شانگهای بوو.

تا نزیکه ی (۱۸۵۰) هیچ جوړه شانۆیه که له کانتوندا نه بوو، له و کاتانه دا و له لایه ن نه و جه نه رالانه ی که له گه ل رۆژاوا ییه کانداهه شریان ده کرد، له باکووره وه دیاریبان هیتا، نه و کومپانیانه ی که دواى نه وه دامه زران، خیرا توانیبان دهقه چینیه کان بو شپوه زمانی خومالیی کانتونی وهرگیپن و له هه مان کاتیشدا بو نه و مه به سه شت سوود له موسیقاو سازه خومالییه کان وهرگیپن، به م جوړه ش شانۆی کانتونی هاته ناراه و له ژیر کاریگری رۆشنیری رۆژاوا ییدا شانۆکان به وینه رازیندرانه وه و که لک له دیکوړتیکي واقعی وهرگیرا.

له شانگهای هه روه ها له ژیر کاریگری رۆژاوا دا، نوییای شائۆ- سینگ گوړدرا، نارایشتی نه کته ران له و نوییایه دا ناساییترو جلویه رگه کانیسه ساده تریوون له وانه ی نوییای په کین، هه روه ها بواره کانی رووناکى و دیکوړ په یرو ی له بنه ما واقعییه رۆژاوا ییه کانی ده کرد. نمایشه کانی شانگهای تاییه تن به شانۆی گورانی چریپ و چیرۆکه دلداریه کان بوون و نامیره موسیقییه کانی بریتی بوون له سازه هه وایى و ژیه کان.

دراما به دارشتنی رۆژاوا یی هه روه ها له دواى له ناوبردنی سیسته می ئیمپراتوری له چیندا ره و اجی پهیدا کرد، نه و نمایشه له سه رده تادا (درامای مؤدیرنی) پی ده گوترا، به لام له کوتاییه کانی ده یه (۱۹۲۰) (درامای وتاری) پی ده گوترا، تاوه کو له شپوه ی نمایشی نوییای و خومالیی جودا بکاته وه. له سه رده تادا درامای وتاری وهرگیپن یاخود له شانۆنامه رۆژاوا ییه کان وهرگیرابوون، بو نه و مه به سه شت شانۆنامه کانی شکسپیر، چیخوف، گالسورتی و ئیپسن پتر له وانی دیکه وهرگیپدران.

ژماره یه که نووسه ری چینیش له و دارشتنه تازه دا ده ستیان به تاقیکردنه وه کرد، یه که مین نووسه ری چینی له شپوازه رۆژاوا ییه کان که سه رنجی بینه رو ره خنه گران به لای خویدا